

Gerdien Verschoor

**De kop van
Oskar Wronski**

roman

Uitgeverij Atlas Contact
Amsterdam/Antwerpen

De handschoen

Mijn naam is Odessa van Heek en ik heb mijn leven lang gezichten gemaakt. Ik kneedde ze uit hompen klei of hakte ze uit stukken steen. Kijk naar mijn handen, dan kun je het zien. Niets heb ik zelf bedacht. Mensen leenden mij hun koppen: pel de leugen van mijn gezicht, herschep mij. En zo geschiedde. Ik liet hun liefde gloeien in de oven, hakte hun verdriet aan stukken. Mijn atelier staat er vol mee, met beelden die de waarheid vertellen. Een echte Van Heek is genadeloos. Groeven en plooiën, rimpels en krassen: ze roepen afkeer op, of bewondering. Een tussenweg bestaat niet. Ik weet het zeker: alles is op een gelaat te lezen. Daarom geloof ik in liefde op het eerste gezicht. Je hoort wel eens dat zulke dingen tijdens een huwelijksfeest of nieuwjaarsbal gebeuren. Mij overkwam het op een roltrap, op een ochtend die mijn leven zou veranderen.

Het was 16 september 1937 en ik was net eenentwintig geworden. Die ochtend had ik besloten om een andere naam te nemen. Ophélie baronesse Bentinck Nyevelt van Heeckeren: wie zou er in een nieuw leven zo willen heten? Ik niet. Mijn nieuwe naam lag al voor me verborgen als een portret dat zich schuilhoudt in het marmer.

Het enige wat ik nog moest doen, was een goede beetel uitzoeken en beginnen met hakken. En dat deed ik, in mijn verbeelding natuurlijk. Odessa van Heek: zij kwam uit de steen tevoorschijn.

Een dag eerder was ik met een kleine reistas in de trein gestapt. Voor de allerlaatste keer had ik de chauffeur bij me. Hij bracht me naar het station, zette mijn tas in het bagagenet en verliet de coupé zonder afscheid van me te nemen. Vanachter het raam wilde ik naar hem zwaaien, maar hij haastte zich het perron af alsof hij bang was om met me gezien te worden. Een paar minuten later ratelden de wagons over de spoorbrug. Wolken schilferden tegen de hardblauwe hemel, koeien stonden tot aan hun knieën in de IJssel. Ik schoof het raam open om de rivier nog één keer te kunnen ruiken.

In Rotterdam stapte ik over op de nachttrein naar Parijs. Pas op het moment dat de trein bij Dordrecht de Merwede over denderde en ik de stompe toren van de Grote Kerk uit de rivier zag oprijzen, pakte ik mijn schetsboek en begon als een bezetene te werken: het uitzicht, zeilschepen, vissers die hun netten uitwierpen. Ik tekende tot mijn vingers zwart zagen van het krijt en ik zo moe was dat ik me met kleren en al op de slaapbank uitstreckte: de laatste nacht van mijn oude leven.

De volgende ochtend lag het schoongeveegde perron van het Gare du Nord aan mijn voeten. Jaloers keek ik naar de elegante Parisiennes die op hun hoge hakjes om

me heen trippelden. Haren prikten onder mijn hoed, mijn kousen kleefden aan mijn benen. Ophélie zou een taxi hebben genomen, maar ik kocht een metrokaartje en zocht in mijn tas het adres van mijn nieuwe kamers. Om mezelf koelte toe te wuiven stroopte ik een handschoen van mijn pols; daarna stapte ik op de roltrap die naar beneden stommelde. Al die mensen, ze deden me denken aan de tuinbeelden van thuis, landgoed de Zwannenborch, een mix van overdreven elegantie en vergane glorie. Behalve die man daar die me tegemoet kwam. Hoe lang stond hij al zo naar me te kijken? Lang en mager was hij, met scheuren in zijn gezicht en een oog dat kapot was. Hij leunde op een stok en droeg kledingstukken die als natte veren aan hem vastkleefden. Dat kon geen Fransman zijn; hij leek meer op een mislukte Russische prins of een soldaat die uit de oorlog was gekomen, maar welke oorlog? Hij bleef naar me staren en het liefst zou ik voor altijd terug willen kijken – nog een paar seconden en we zouden elkaar passeren, zijn polsen zweefden al boven de leuning, ik kon mijn hand bijna op de zijne leggen, nú.

Op dat ogenblik stormde er een heer de roltrap af, duwde me opzij, riep me iets toe, *pardon, pardon*, maar het was al te laat, ons moment was voorbij. Toch bleef ik wezenloos naar de Russische prins staren, die ik nog steeds kon zien als ik over mijn schouder keek. Ook hij had zich omgedraaid en maakte met zijn stok een beweging die alleen voor mij bedoeld was. Even stond hij te wankelen voordat zijn blik zich van me losmaakte en hij

door de massa werd opgeslokt, duizend roltraptreden bij me vandaan.

Het was een onbezonnen ingeving om in de bezoekersruimte van dit museum aan tafel te gaan zitten, het gastenboek naar me toe te trekken en een potlood tevoorschijn te halen. Voordat ik de eerste woorden schreef, heb ik wat schetsen van zijn kop gemaakt, zoals ik er na onze ontmoeting op het Gare du Nord ontelbare heb getekend. OSKAR WRONSKI, ŁÓDŹ, POLOGNE – met die woorden heb ik duizenden enveloppen aan hem geadresseerd. Na de val van de Berlijnse Muur, nu twee jaar geleden, werd het museum naar hem vernoemd. Ik schrok toen ik zijn naam vanmorgen in grote letters op de gevel zag. En dan de foto van zijn gezicht die meer dan levensgroot boven de trappen van de entree hangt: een zwerfkei waarvan ik even hoopte dat hij naar beneden zou vallen, recht in mijn armen.

Ik heb bewondering voor mensen die helemaal opnieuw kunnen beginnen. Zou het iemand ooit wel eens gelukt zijn om iets volledig uit te gummen? Je blijft een vlek zien, een vouw, kruimels van een gummetje die je niet kunt wegmaken ook al veeg je ze op en gooi je ze in de prullenbak. Alles heeft een geheugen. Op die eerste

dag van mijn nieuwe leven wist ik dat nog niet. Ik dacht dat ik alles achter me had gelaten: mijn ouders en mijn verloofde, bontjassen en familieportretten, sprookjesdromen en hysterische buien, het landgoed waar ik op 24 augustus 1916 ter wereld kwam.

Mijn ouders hadden lang op een kind gewacht. Ze droomden van een stamhouder of een blond prinsesje, maar ik werd geboren: een meisje dat op een jongen leek. Al snel groeide ik op tot een uit de kluiten gewassen dochter die boomhutten timmerde en naakt in de IJssel zwom. Gelukkig had ik een bondgenoot op de Zwanenborch: mijn grootvader. Hij bewoonde de vertrekken in het oostelijke torentje van het kasteel, omringd door zijn boeken en in het gezelschap van zijn hond. Bor was een chocoladekleurige labrador die niets heerlijker vond dan met de bontjas van mijn moeder drooggewreven te worden als hij een bad in de slotgracht had genomen. Mijn grootvader liet me op de eettafel klimmen en aan de kroonluchter schudden; hij deed me geloven dat ze werkelijk gebeurd waren, de sprookjes die uit de geslepen kristallen in zijn handen vielen en die hij begon te vertellen als ik maar lang genoeg aan zijn vingers trok. En vanaf de dag dat er samen met de sprookjes vreemde gezichten uit de kroonluchter begonnen te vallen, jatten we messen uit de keukenla waarmee ik die koppen uit stukken hout sneed, zochten we rivierklei langs de IJssel waarmee ik mijn allereerste tronies boetseerde.

Hij deelde mijn angst voor de familieportretten die ons overal in het kasteel aanstaarden. Als kind wist ik

van één portret zeker dat het leefde. Het grijnsde altijd, en als ik alleen in de salon was, begon het naar me te knipogen. In de maanden dat mijn ouders van huis waren, haalde mijn grootvader het schilderij van de haak en zette het op de grond, met het gezicht naar de muur. Pas toen ik wat ouder was bedacht hij een heel andere manier om mijn angst te bezweren. In een schoolschrift liet hij me het portret net zo lang natekenen tot ik de glimlach en de knipoog zelf tevoorschijn kon toveren. Ja, dat was mijn grootvader: hij leerde me hoe ik met een potlood de werkelijkheid naar mijn hand kon zetten.

Niet dat mijn ouders mijn artistieke ambities serieus namen. Tekenen, schilderen – het waren onschuldige liefhebberijen voor een meisje zolang ze zich met waterverf tot bloemstillevens beperkte, en dat vond ook de tekenleraar die ze elke maandagavond voor mij aan huis lieten komen. Als er per ongeluk vreemde koppen tevoorschijn kwamen in de viooltjes, roosjes of lelietjes-van-dalen die ik zat te schilderen, wist hij niet hoe snel hij mijn aquarellen voor mijn vader en moeder moest verbergen.

Alles veranderde in die maanden dat mijn ouders me meenamen naar Italië. Ze overwinterden meestal ergens in het zuiden; mij lieten ze dan over aan de goede zorgen van mijn grootvader en Anna, onze huishoudster. Maar nu ik achttien zou worden was de reis voor mij bedoeld: een grand tour die een dame van me zou

maken en me zou klaarstomen voor een huwelijk met Roderick, Willem, of Carel Anton Ferdinand, die zich, als ik mijn ouders moest geloven, stonden te verdringen om me ten huwelijk te vragen.

We bezochten de ruïnes van Pompeï, de tempels van Paestum, de kerken van Rome. Voor het eerst zag ik de fresco's uit de Renaissance en de extase uit de Romeinse barok. Ik maakte de ene schets na de andere en die hadden niets te maken met de zoetgekleurde bloemstillevens van mijn maandagavondlessen. Ik tekende spierbundels, beenpezen, de machtige rechterknie van Michelangelo's *Mozes* en zijn vingers die in zijn lange baard grepen. Bilpartijen, blote borsten, geslachtsdelen. Buikplooien, mopsneuzen, teennagels. Ik tekende het verdriet van de Moeder Gods met haar gestorven kind in de armen, de vervoering van de Heilige Theresia vlak voordat ze door de pijl van Gods liefde wordt doorboord. Elke avond haalde mijn vader mijn schetsboeken uit mijn tas, scheurde de tekeningen eruit, verborg de proppen in zijn broekzakken. Mijn moeder liep handenwringend door onze hotelkamers en riep de namen van Maurits en Binnert en Floris, snikte dat ik te oud was om ooit nog een man te krijgen en dat ze me naar kostschool hadden moeten sturen. Bij obers en hotelrecepties smeekte ik om potloden, die ik in mijn opgestoken haren verstopte, en ik maakte tekeningen op stadsplattegronden, tafelkleden, toiletdeuren. Ik boetseerde koppen uit stukken brood, maakte tronies van kussens, bewerkte olijfpitten met mijn nagelvijsl. Op

de dag dat ik ook de muren van mijn hotelkamer onder handen begon te nemen, vonden mijn ouders het welletjes. We verlieten Rome nog diezelfde ochtend en zouden met een korte tussenstop in Venetië naar de Zwanenborch terugkeren.

Het was niet zo moeilijk om er juist die middag tussen-uit te knijpen. Het regende al uren pijpenstelen en mijn ouders waren niet in de stemming om een toeristisch programma af te werken. Mijn moeder zat met andere dames te bridgen in de lobby van het hotel en mijn vader had zich teruggetrokken in de rookkamer om te genieten van het uitzicht over het Canal Grande. Niemand zou me missen. Het enige wat ik nodig had was een paraplu en een paar rubberlaarzen, die ik van de *portiero* kon lenen. Zo begon ik door Venetië te dwalen. Ik zwierf over bruggen en pleinen, langs kerken en *palazzi*, tot mijn blik werd getrokken door een wenkende hand aan een smeedijzeren uithangbord. MAURIZIO CANARI. HOFLEVERANCIER SINDS 1543. Ik klapte mijn paraplu dicht en stapte de winkel binnen, waar een man met een tovenaarsgezicht verrast opkeek vanachter zijn werktafel.

'*Buona sera.*' Hij veegde zijn vingers af aan zijn leren werkschort. 'Maurizio Canari,' zei hij, en hij hield mijn hand heel wat langer vast dan nodig was. Zijn gelaatsuitdrukkingen wisselden elkaar voortdurend af, alsof er tientallen maskers in zijn gezicht verborgen waren. Een paar minuten later zat ik tegenover hem aan tafel

en schoof hij stukken leer opzij om plaats te maken voor een dienblad met een fles witte wijn en twee glazen. Ik keek de winkel rond, die meer op een soort werkplaats leek. Rollen stof en lappen leer lagen hoog opgetast; overal stonden glazen potten met knopen, ritsen en kralen. Achter in de ruimte zag ik een naaimachine, klossen garen, kersenrood fluweel dat klaarlag om tot handschoenen verwerkt te worden. Ik pakte een stuk leer van tafel en rook eraan.

‘Kalfsleer,’ zei Canari. ‘Uit Holland. Ruikt u het? De Noordzee, weilanden, kleigrond. En deze,’ zei hij. Hij pakte een ander knipsel op, dat hij tegen mijn neus hield. ‘Varkensleer, uit Spanje. Alleen geschikt voor het grovere werk. Herenhandschoenen, of iets voor dames met grote handen, zoals u.’ Hij keek me verwachtingsvol aan. ‘En u, wat ruikt u?’

‘Een toreador,’ zei ik. ‘Picasso. Passie misschien?’ Canari nam een nieuw gezicht aan en haalde de fles uit de koeler. Met een zwierig gebaar schonk hij de glazen vol. Zonder het glas te heffen nam hij alvast een paar slokken, waarna hij zichzelf meteen weer bijschonk. Ik deed alsof het allemaal heel gewoon was: het woord ‘passie’ uitspreken, wijn drinken, met een oude man praten alsof hij mijn gelijke was.

‘Maar niet iedereen kan het hebben, handschoenen van leer,’ zei hij. ‘Brokaat, kant, zijde, u zegt het maar. Hoewel zijde niet bij uw type past. Of wilt u het proberen?’ Hij stond op, zocht in een lade en haalde een lap zilverkleurige zijde tevoorschijn die hij over mijn pols

drapeerde. ‘Ziet u?’ zei hij. ‘Niets voor u. Want u hebt de handen van een vroedvrouw. Een zwemster. Wat zeg ik, een beeldhouwster.’ Ineens had hij het gezicht van mijn grootvader opgezet. Hij pakte mijn handen vast en begon ze nauwkeurig te bekijken. Hij giechelde.

‘Neemt u het mij niet kwalijk dat ik erom moet lachen,’ zei hij, ‘maar ik heb nog nooit een vrouw met zulke grote handen gezien. Het lijkt wel of Michelangelo zelf ze geschapen heeft. Ik ga handschoenen voor u maken. U krijgt ze van mij. Het grootste geschenk dat ik ooit aan een vrouw heb gegeven.’ Weer begon hij te grinniken. ‘Zonder gekheid,’ zei hij. ‘Maar bent u echt beeldhouwster? Of heb ik dat nu net verzonnen?’ Hij keek nieuwsgierig naar de potloden die uit mijn kapsel staken. Om mezelf een houding te geven nipte ik aan mijn wijn.

‘Nee,’ zei ik. ‘U hebt gelijk. Ik ben beeldhouwster. Ik moet het alleen nog bewijzen.’

‘Dat dacht ik al,’ zei hij. ‘Iets wat groot en artistiek is, dat was niet zo moeilijk te raden. En zoekt u nu alstublieft een mooi stuk leer uit. Dit bijvoorbeeld. Maar met uw ogen dicht.’ Ik rook aan het leer dat hij tegen mijn neus hield.

‘Ook kalfsleer,’ zei ik. ‘Maar dat moet hier uit de omgeving komen. Moerassig.’ Ik hield het tegen mijn oor. ‘Het komt zeker hiervandaan,’ riep ik. ‘Moet u horen! Die muziek!’ Ik had de woorden uitgesproken voordat ik het wist. Wat was er toch met me aan de hand vanmiddag? Maar Maurizio Canari deed alsof het heel ge-

woon was. Hij luisterde naar het leer en begon zacht voor zich uit te neuriën.

‘Monteverdi,’ zei hij tevreden. ‘De madrigalen. Dat is nu precies wat de mensen nooit geloven,’ zei hij toen hij het leer weer op zijn werktafel legde. ‘Dat alles een geheugen heeft. De handschoenen die ik maak. Het materiaal dat ik ervoor kies. De madrigalen van Monteverdi. Er is niets wat zomaar bestaat. Laten we daar op drinken.’ Hij schonk opnieuw de glazen vol.

‘En u, wat brengt u hier? U komt hier toch niet zomaar toevallig binnenwandelen, is het wel?’ Ik wist niet wat ik daarop moest zeggen. Ik kon hem toch moeilijk vertellen dat ik uit het hotel was weggelopen en het liefst nooit meer naar mijn ouders zou terugkeren? Om de blik van Maurizio Canari te ontwijken staaarde ik naar de vlekken op zijn leren voorschoot. Daarna begon ik zijn atelier te bestuderen – de klossen met garen, de potten met knopen, de krassen in de werktafel. De ingelijste reproductie aan de muur, die alleen maar een Rembrandt kon zijn. Ik stond op om hem van dichterbij te bekijken. *Portret van Jan Six*, had iemand met potlood op de lijst geschreven. 1654. *Olieverf op doek, 112 x 102 cm*. Het was een onhandig ingekleurde reproductie, maar ik zag de warme kleuren van het echte schilderij meteen weer voor me. Vlak voordat we naar Italië vertrokken, waren we op bezoek geweest bij de familie Six in Amsterdam, verre familie van mijn moeder, in hun huis aan de Amstel. De jonkheer zelf had ons een rondleiding door zijn huis gegeven. Paulus Potter, Pieter Brueghel,

Govert Flinck – nog nooit was ik bij iemand op bezoek geweest die zo'n fabelachtige collectie bezat. Maar het was de Rembrandt geweest die de meeste indruk op me maakte: de kleuren, de grove penseelstreken, de vingerafdrukken die de meester in de verf had achtergelaten. Het driekwartportret toonde een zelfverzekerde man, een zwarte hoed op zijn rossige krullen gedrukt, een rode mantel quasinonchalant over zijn schouder geworpen. Daaronder droeg hij een grijzige jas met een lange rij knopen. De rechtermouw was voor een deel losgeknoopt, ongetwijfeld om de kostbare kant van zijn manchet goed uit te laten komen. Zou hij net zijn aangekomen, of op het punt staan om te vertrekken? Gek, het schilderij moest wel als portret bedoeld zijn, maar toch was het niet de kop van de geportretteerde die de meeste aandacht trok, en ook niet de weelderige kleding waarin de man was afgebeeld.

'U ziet het ook?' vroeg Canari, en zonder mijn antwoord af te wachten vervolgde hij: 'Dat alles in elkaar grijpt? Dat er nooit iets toevallig gebeurt? Kijk eens naar deze man. Komt hij aan of staat hij op het punt te vertrekken? Heeft hij zijn mantel net over zijn schouder geslagen of staat er iemand achter hem, daar, in de schaduw, die zijn mantel aan wil nemen? En als we dat te weten willen komen, kijken we dan naar zijn gezicht of juist naar zijn handen?'

Ik keek naar de handen, naar de rechterhand, die het meeste licht ving. De huid, de knokkels, zelfs de aderen waren zichtbaar, ook al had Rembrandt ze maar

met enkele verfstreken gesuggereerd. Het was ook die rechterhand die een handschoen vastklemde, een los geschilderd object dat een eigen leven leek te leiden en naar de linkerhand reikte. De vingers van de linkerhand pakten de manchet van de rechterhandschoen vast; het was een oneindige cirkel, een carrousel van handen en handschoenen die in elkaar grepen. Zou Canari dat bedoelen?

‘En dan nog iets,’ zei hij. ‘Neemt u me niet kwalijk, ik zeg het maar zoals ik het zie. Maar vindt u ook niet dat die hand tot het meest erotische behoort wat er ooit geschilderd is? Kijk eens naar de manier waarop Jan Six gekleed is. Rembrandt heeft er werkelijk alles aan gedaan om nog geen centimeter van zijn lichaam onbedekt te laten. Met dat lange haar weet hij zelfs de oren nog te verstoppen. Het enige wat hij ons wil laten zien, omdat hij wel moet, is het gezicht. En nu gaat Six iemand begroeten. Of gedag zeggen, dat weten we niet. Zonder erover na te denken trekt hij zijn handschoen uit. En dan staat onze geniale Rembrandt klaar. Feilloos weet hij nu net dát moment te pakken. Een stukje bloot! Die vingers! Die gezwollen aderen! Die manchet om zijn rechterpols, ziet u hoe rommelig die geschilderd is? Wat zou zich daaronder bevinden? Rembrandt, die schildert wat je niet ziet. Die handschoen, dat is het bestaansrecht van het hele schilderij!’ Met moeite wendde Maurizio Canari zijn ogen van de reproductie af. Hij ging weer aan zijn werktafel zitten en schonk de glazen nog eens vol. Buiten was het inmiddels donker gewor-

den. Mijn ouders moesten razend ongerust zijn.

‘En om nog even op dat beeldhouwen terug te komen,’ zei Maurizio Canari. ‘Als u straks mijn handschoenen zult dragen, moet u eindelijk eens naar uzelf beginnen te luisteren. En naar uw eigen handen. Laat u door niets en niemand meer van uw werk afhouden. Uw vader of uw moeder, Monteverdi of Bernini, uw verloofde of uw echtgenoot: het zijn allemaal impulsen van buiten. Weg ermee! Als mensen u hun koppen willen lenen, hoeft u er alleen maar naar te kijken om dat ene moment te vangen. Verder is alles in uw handen verborgen. En u moet les nemen. Een paar jaar Parijs, dat zou u goeddoen. In alle opzichten.’

Hij begon de maten van mijn handen te nemen en tekende een ingewikkeld patroon op een stuk vloeipapier, met strepen en pijlen die alle kanten uit wezen. Daarna rolde hij het meetlint om mijn polsen en onderarmen. Nadat hij nog wat laatste geheimzinnige tekens op het vloeipapier had gezet, haalde hij rollen stof en lappen leer uit de houten stellingen tevoorschijn. Ik betastte koeienhuid en haaienvel, liet de grillige patronen van krokodillenleer op me inwerken en snoof de stank van varkens en dode lammetjes in me op. Canari verpakte mijn handen in rood en paars fluweel, probeerde stukken goudbrokaat op me uit, satijn in alle kleuren van de regenboog. Pas toen hij uitgeput op zijn kruk neerzeeg en het laatste restje wijn in zijn glas liet druppelen, vond ik een stuk leer dat aan zijn aandacht was ontsnapt. Het had dezelfde opvallende kleur, die merkwaardige men-